

אייר תשע"ד

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

מהות מידת בטחון בה'

לפרשת בחוקותי (על פי שיעור של הרב משה ליכטנשטיין)

פָּרִי ט עֶקֶב הַלֵּב מִפֶּל וְאָנֵשׁ הוּא מִי יִדְעֵנוּ . י אָנִי ה' חֲקֵר לֵב בְּחֹן פְּלִיּוֹת וְלִתֵּת לְאִישׁ כְּדַרְכּוֹ כְּפָרִי מַעֲלָלָיו . יא קִרָּא דָּגֵר וְלֹא יֵלֵד עֲשֵׂה עֶשֶׂר וְלֹא בְּמִשְׁפָּט בְּחָצִי יָמוּ יַעֲזָבֵנוּ וּבְאַחֲרֵיתוֹ יִהְיֶה נָבֵל . יב פֶּסֶא כְּבוֹד מְרוֹם מְרֵאשׁוֹן מְקוֹם מְקַדְּשֵׁנוּ . יג מְקוֹה יִשְׂרָאֵל יְהוֹה כָּל-עֲזָבִיד יִבְשׁוּ יִסּוּרִי (וְסוּרִי) בְּאַרְצָךְ יִכְתְּבוּ כִּי עֲזָבוּ מְקוֹר מַיִם-חַיִּים אֶת-ה' . יד רְפָאֵנִי ה' וְאַרְפָּא הוֹשִׁיעֵנִי וְאוֹשְׁעָה כִּי תִהְלֵתִי אֲתָה .

וראוי לשים לב, כפי שמעיר הרב יהודה שביב, שבעוד שהברכות והקללות שבפרשה מכוונות לכלל, ואמורות בלשון רבים, הרי אלו שבהפטרה מכוונות ליחיד ומדברות על הגבר הבודד. יקולל זה הבוטח באדם ויבורך זה הבוטח בה'. הראשון - משול יהיה לערער בערבה, והשני - לעץ שתול על פלגי מים, שניהם בלשון יחיד. ואפשר שזה עצמו מחזיונות הגלות, שאז נעתקת כאילו ההשגחה מכלל האומה ועוברת ליחידים בתוכה

תגובה בעת צרה

כידוע לב לבה של פרשת בחוקותי היא התוכחה, וההפטרה משמשת כתגובה עליה. פתיחת ההפטרה - "ה' עזי ומעזי ומנוסי ביום צרה" - מכינה אותנו לקראת נבואת נחמה, אך המשך הדברים כוללים תוכחה חזקה ואף פסוק הסיום - "רפאני ה' וארפא הושיעני ואושעה כי תהלתי אתה" - איננו מתאר נחמה וגאולה אלא רק מבטא בקשה ושאיפה לישועה ורפואה שאינם נראים כרגע באופק. כלומר, אף בסיום הדברים, אנו נמצאים רחוק מן הישועה ואין היא מגיעה.

לאמיתו של דבר, כל העוקב אחר ההפטרה בבית הכנסת מתוך תנ"ך שלם ולא מחומש, יופתע לגלות שהפסוק המסיים את ההפטרה איננו חתימה אלא פתיחה. כלומר, במקומה הטבעי בספר ירמיהו,

כידוע, עיקרה של פרשת בחוקותי היא התוכחה, המלווה באזהרות-עונשין כבדות ובקללות חמורות. יש כמובן, נבואות לא מעטות המזהירות מפני פורענויות קשות. אבל כאשר בקשו חז"ל לבחור את ההפטרה לפרשת בחוקותי עמדה לפנייהם השאלה, מה תוסיף לנו עוד נבואת פורענויות וכי אין די בקללות המנויות בפרשה? לכן בחרו חכמים הפטרה מנבואתו של ירמיה (טז, יז - יז, יד), שיש בה אמנם פורענות, אבל עיקרה מסר חשוב לאדם כיצד להתמודד עם הפורענות הבאה עליו, כפי שנראה בשיעור השבוע, על פי שיעורו של הרב משה ליכטנשטיין, מראשי ישיבת הר-עציון.

1. ירמיה טז, יז - יז, יד:

יט ה' עֲזִי וּמַעֲזִי וּמְנוּסִי בְּיוֹם צָרָה אֲלִיד גּוֹיִם יָבֹאוּ מֵאַפְסֵי-אֶרֶץ וְיֹאמְרוּ אֶד-שָׁקֵר נָחֲלוּ אַבּוֹתֵינוּ הַבֵּל וְאִין-בָּם מוֹעִיל . כ הַיַּעֲשֵׂה-לוֹ אָדָם אֱלֹקִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹקִים . כא לִכֹּן הִנְנִי מוֹדִיעַם בַּפֶּעַם הַזֹּאת אוֹדִיעַם אֶת-יָדֵי וְאֶת-גְּבוּרַתִּי וְיִדְעוּ כִּי-שָׁמִי ה' . א חֲטָאתִי יְהוּדָה כְּתוּבָה בְּעֵט בְּרָזֶל בְּצַפְרֹן שְׁמִיר חְרוּשָׁה עַל-לוּחַ לִבִּי וּלְקִרְנוֹת מַזְבְּחוֹתֵיכֶם . ב כֹּזֵר בְּנִיחָם מַזְבְּחוֹתֵם וְאַשְׁרֵיהֶם עַל-עַץ רַעֲנָן עַל גְּבְעוֹת הַגְּבָהוֹת . ג הֲרִירִי בַשָּׂדֶה חִילָד כָּל-אוֹצְרוֹתֶיךָ לִבִּי אֶתֶן בְּמַתִּידְךָ בְּחֲטָאתִי בְּכָל-גְּבוּלֶיךָ . ד וְשִׁמְטָתָה וּבָדַד מִנְחַלְתֶּךָ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ וְהַעֲבַדְתִּיךָ אֶת-אֵיבֶיךָ בְּאַרְצָךְ אֲשֶׁר לֹא-יִדְעָתָ כִּי-אֵשׁ קִדְחָתֶם בְּאִפִּי עַד-עוֹלָם תּוֹקֵד . ה כֹּה אָמַר ה' אֱרוֹר הַגְּבֵר אֲשֶׁר יִבְטַח בְּאָדָם וְשֵׁם בָּשָׂר זִרְעוֹ וּמִן-ה' יִסּוֹר לְבוֹ . ו וְהִיָּה פְעָרְעָר בְּעַרְבָּה וְלֹא יִרְאֶה כִּי-יָבֹא טוֹב וְשָׁכֵן חֲרָדִים בְּמַדְבָּר אֶרֶץ מְלַחָה וְלֹא תִשָּׁב . ז בְּרוּךְ הַגְּבֵר אֲשֶׁר יִבְטַח בְּה' וְהִיָּה ה' מִבְּטָחוֹ . ח וְהִיָּה כַּעַץ שֶׁתוֹלַע עַל-מַיִם וְעַל-יִבְלַח יִשְׁלַח שְׂרָשָׁיו וְלֹא יִרָא (וְרָאָה) כִּי-יָבֹא חֹם וְהִיָּה עֲלֵהוּ רַעֲנָן וּבִשְׁנַת בְּצֻרַת לֹא יִדָּאָג וְלֹא יִמִּישׁ מַעֲשׂוֹת

באה להשלים כהדרכה ומתן דוגמא של תגובה בעת צרה.

אמון ולא אופטימיות

3. בנקודה זו, מן הראוי להביא את דבריו של

החזון איש ביחס לטיב מידת הביטחון:

"טעות נוסנה נתאזרחה בלב רבים במושג ביטחון. שם ביטחון המשמש למדה מהוללה ועיקרית בפי החסידים, נסתובבה במושג חובה להאמין - בכל מקרה שפוגש האדם והעמידתו לקראת עתיד בלתי מוכרע ושני דרכים בעתיד, אחת טובה ולא שניה - כי בטח יהיה הטוב, ואם מסתפק וחושש על היפוך הטוב הוא מחוסר ביטחון. ואין הוראה זו בביטחון נכונה, שכל שלא נתברר בנבואה גורל העתיד אין העתיד מוכרע, כי מי יודע משפטי ד' וגמולותיו ית'. אבל עניין הביטחון הוא האמון שאין מקרה בעולם, וכל הנעשה תחת השמש הכל בהכרזה מאתו ית'".

תמצית דבריו היא שהביטחון בקב"ה איננו אופטימיות שד' יגמול לאדם דברים נעימים אלא האמון בו שכל מה שיקרה לאדם הוא המתאים ביותר עבורו ונעשה מפאת יחסו של הקב"ה לאדם. במלים אחרות, אני בוטח בקב"ה (trust) ובשיקוליו ולא בוטח שהוא יעשה משהו עבורי (confidence). מידה זו של הבעת ביטחון בקב"ה למרות העונש והמחיר שהוא גובה היא התואמת את דבריו של ירמיהו, הבאים בתגובה למציאות הקשה של ימיו. "די עזי ומעוזי" למרות שהשמחה תושבת והאנשים ימותו - זה המסר של ההפטרה. לכן ההפטרה פותחת בהבעת ביטחון, עוברת לתיאור של חטא ועונש, ומסיימת בהבעה נוספת של ביטחון.

הפטרה בנויה חוליות חוליות

כשנבוא לבחון אותה, נגלה שההפטרה בנויה חוליות חוליות. יש בה כמה יחידות של נבואות קצרות המופרדות בתנ"ך ע"י הפסקות של פרשיות סתומות. יתר מכך, יש בה מעברים מהירים מגוף שלישי לראשון ולהיפך. כך, למשל, פסוק הפתיחה מזכיר את הקב"ה בגוף שלישי, תוך כדי ביטוי שאיפת האדם לסמוך על הקב"ה - "די עזי ומעוזי ומנוסי בעת צרה" - ואילו הפסוק השלישי נאמר בגוף ראשון מפי הקב"ה - "לכן הנני מודיעם בפעם הזאת אודיעם את ידי ואת גבורתי וידעו כי שמי ד' ", כך שבאותו רצף נבואי אנו נתקלים בנביא המדבר בשם האדם ומזווית הראייה האנושית ובנביא המוסר דברים מפי עליון. אף המשך ההפטרה ממשיך מגמה זו. חלק מפסוקיה נאמר ע"י הקב"ה בגוף ראשון ואילו אחרים ע"י הנביא המדבר אל

הבקשה לרפואה וישועה באה מתוך מצוקה ורדיפה, וכחלק מן ההתמודדות הקשה שירמיהו נאלץ לסבול מבני דורו. לסיכום, אין כאן גאולה אלא בקשה ותפילה לקראת המשך המאבק והצרות.

חשוב להדגיש את מקומם של פסוקי ההפטרה במסגרת ספר ירמיהו. אין הם באים בהקשר של פרקי נחמה אלא הם נמצאים בלב לבה של שרשרת פרקי תוכחה קשים ומאיימים. לשם המחשה, נצטט כמה פסוקים מתוך ראשית פרק ט"ז, שהוא הפרק שההפטרה לקוחה מסופו.

2. ירמיה פרק ט"ז:

"כי כה אמר ה' על הבנים ועל הבנות הילודים במקום הזה ועל אמתם הילדות אותם ועל אבותם המולדים אותם בארץ הזאת. ממותי תחלאים ימתו לא יספדו ולא יקברו לדמן על פני האדמה יהיו ובחרב וברעב יכלו והיתה נבלתם למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ. כי כה אמר ה' אל תבוא בית מרזח ואל תלך לספוד ואל תנד להם כי אספתי את שלומי מאת העם הזה נאם ה' את החסד ואת הרחמים. ומתו גדלים וקטנים בארץ הזאת לא יקברו ולא יספדו להם ולא יתגדד ולא יקרח להם. ולא יפרסו להם על אבל לנחמו על מת ולא ישקו אותם פוס תנחומים על אביו ועל אמו. ובית משתה לא תבוא לשבת אותם לאכל ולשתות. כי כה אמר ה' צבאות אלקי ישראל הנני משבית מן המקום הזה לעיניכם ובימיכם קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול פלה".

הבעת התחושה של הנביא שד' הוא מעוזו איננה באה על רקע של הצלחה והצלחה אלא מתוך עמקי המשבר והאיום, ובזה משמעותה.

לאור זאת, מסביר הרב משה ליכטנשטיין, שההפטרה אכן איננה הפטרת נחמה במובן הקלאסי ואין היא באה לתאר עתיד ורוד שיחליף את ההווה השחור. אם נרצה לסכם את המסר שלה במילה אחת, אזי המילה היא ביטחון.

אם נחבר זאת לפרשה, הרי שלאורך הפרשה, התורה מגוללת בפנינו עליות ומורדות הבאות בעקבות מעשי העם. הקב"ה מביא עליהם חרב נוקמת נקם ברית, חמת קרי, מניס אותם לפני אויביהם וכיוצא בזה, ובסיום הפרשה מחזיר אותם לארץ השוממה בעקבות ברית אבות. כל זה מתואר בפרשת התוכחה בהרחבה. ואולם, מרכיב אחד חסר מן הפסוקים והוא תגובתו של האדם. אין אנו שומעים על מערכת היחסים הפנימית שבין ישראל למקום בעקבות הצרות המתרחשות ובאות עליהם. זו היא הנקודה שההפטרה

היא, שכסא הכבוד (=התגלותו של הקב"ה לאדם) נמצא מעל לזמן ולהיסטוריה ("מרום מראשון") ועל כן הוא מקום המקדש האמיתי, כי הזיקה שבין האדם למקום נצחית ואיננה נפגעת ע"י צוק העיתים המתחלף. כלומר, הבעת האמון של הנביא בכסא הכבוד, גם בעת צרה, היא מידת הביטחון שההפטרה באה לבטא.

מערכת יחסים של אמון

בהקשר זה, עלינו גם להתייחס לפסוקים המתייחסים ישירות למידת הביטחון, והם המופיעים באמצע ההפטרה:

"כֹּה אָמַר ה' אֲרוּר הַגֵּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בְּאָדָם וְשֵׁם בָּשָׂר זָרְעוּ וּמִן ה' יִסֹּר לִבּוֹ. וְהָיָה פְּעָרָעָר בְּעַרְבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹא טוֹב וְשָׁכֵן חֲרָרִים בְּמִדְבָּר אֲרָץ מְלָחָה וְלֹא תִשָּׁב. בְּרוּךְ הַגֵּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּה' וְהָיָה ה' מְבֹטָחוֹ. וְהָיָה כַּעֲץ שְׂתוּל עַל מַיִם וְעַל יוֹבֵל יִשְׁלַח שָׂרְשָׁיו וְלֹא יִרָא יִרְאָה כִּי יָבֵא חֹם וְהָיָה עֲלֵהוּ רֵעָנָן וּבִשְׁנַת בְּצֻרַת לֹא יִדָּאָג וְלֹא יִמַּיֵשׁ מַעֲשֹׂת פְּרִי."

הפסוקים ממחישים את הקביעה שמידת הביטחון היא עיקר עניין ההפטרה, ומשתלבים היטב במסגרת זאת. מאידך, הם נראים כסותרים את טענת החזון איש שנאמרה לעיל, שהרי עיקר משמעותם הוא ההצלחה המובטחת לבוטח בד' והכשלון האורב למי ששם בשר זרועו. לכן, מסביר הרב ליכטנשטיין, שהפסוקים הללו נאמרים ע"י הקב"ה, והם מבטאים את הגמול המיועד לעושי דברו ולעוברי רצונו. כחלק ממדיניות השגחתו, הקב"ה אכן יגמול טוב למי שבוטח בו ויערער את אלה הבוטחים בבשר ודם, וזוהי ההבטחה הניתנת על ידו בפסוקים הללו. ואולם, אין זה הבסיס לבטחונו של האדם בקב"ה.

מידת הביטחון המצופה מן האדם היא האמון בקב"ה כחלק ממערכת היחסים שביניהם ולא הציפייה לקבלת שכר. לכן, היא קיימת בעתות משבר כבעתות שמחה, ומשמעותה בהפטרה היא בדווקא בעבור השימוש שירמיהו עושה בה בעת צרה. הקב"ה, מבחינתו, מבטיח שכר לבוטח בו. שנית, גם מצד האדם, מערכת יחסים טובה של אמון וביטחון בקב"ה אמורה להוליד גמול טוב וציפייה לישועה, אך זה איננו מפני שזהו מהות הביטחון אלא תוצר לוואי ממנו.

במידה ויש קרבה בין האדם למקום, אזי אם אין שיקולים אחרים, הקב"ה ירצה לעשות טוב לאדם, מפאת הקרבה שביניהם. לכן, הביטחון מוליד ציפייה

הקב"ה או עליו בגוף שלישי. סיום ההפטרה מחזירה אותנו לפסוקים הנאמרים ע"י הנביא הפונה לקב"ה כאדם הנסמך עליו, המביע את אמונו בו ומצפה לישעותו:

"מִקֵּוָה יִשְׂרָאֵל ה' פֶּלַעַזְבִּיךָ יְבֹשׁוּ יִסּוּרֵי וְסוּרֵי בְּאֲרָץ יִפְתְּבוּ כִּי עֲזָבוּ מְקוֹר מַיִם חַיִּים אֶת ה'.
רְפָאֵנִי ה' וְאֲרַפָּא הוֹשִׁיעֵנִי וְאוֹשָׁעָה כִּי תִהְלֵתִי אֶתְּהָ."

העולה מתוך זה שההפטרה משלבת בין נבואת תוכחה מצד הקב"ה, מחד, ופסוקי תקווה ואמון מצד הנביא מאידך. פתיחתה וסיומה של ההפטרה היא באמירותיו של האדם הנסמך על הקב"ה, ונראה שאלו הם העיקר. נבואות התוכחה שבתוך מספקות את הרקע למבע בטחונו של האדם, אך עיקר המסר אלינו הוא הבעת הביטחון בקב"ה ע"י האדם בעת משבר וקשיים.

זיקה או עזיבה

באם נתבונן בפסוקי הסיום, אזי נבחין מיד שהפסוק האחרון היא קריאה מצד האדם לקב"ה וציפייה לישועה. בכך מבוטא המשך הקשר בין הנביא לבין קונו למרות הקשיים ואמונו שהקב"ה הוא הכתובת לבעיותיו, אך פסוק זה מייחל לעתיד טוב יותר ועל כן הוא פחות מדגים את הנקודה שהדגשנו לעיל. לעומת זאת, שני הפסוקים הקודמים - השייכים מבחינת מבנה הפרק לתוכחות האמורות קודם, וזאת בניגוד לפסוק האחרון שבמקורו נביא מתייחס לדברים שבהמשך - מבטאים היטב את העקרון שעליו דברנו לעיל. הנביא מעמיד שתי אלטרנטיבות בפני האדם: האחת היא המשך הדביקות בקב"ה ואמון בו, אשר אף יתורגם בבוא העת לתשועה מתוך הצרה, או עזיבתו. **זיקה או עזיבה - זו היא ההכרעה שהאדם הנתון למשבר אמור לקבל.**

הפסוק "כֹּסֵא כְבוֹד מְרוֹם מְרֵאשׁוֹן מְקוֹם מְקַדְּשָׁנִי" הינו קשה לפרשנות ואינו מובן מאליו. יתר מכן, גם לא ברור האם הוא המשך דברי הקב"ה מן הפסוקים הקודמים או שהוא דברי הנביא המייצג את האדם בפסוקים הבאים. הרב משה ליכטנשטיין, מציע ללכת בעקבות המפרשים הרואים את הפסוק כמצביע על הזיקה העמוקה והנצחית שבין הקב"ה לעם ישראל, המתקיימת בכל עת וזמן. יש פרשנים המסבירים שכסא הכבוד שהוא מקום מקדשו מצביע על זיקתו של הקב"ה לאדם והשראת שכינתו בינו. לפי זה, המקדש משמש כהוכחה להשגחה ולמעורבותו של מלך מלכי המלכים בעולמו של האדם, ואין הכרח להגביל זאת לזמן שהמקדש קיים. פרשנות אחרת

שהעולם הינו מקום של טבע ומקרה, ועל כן צריך לבטוח בכוחות האדם בלבד. דברי הנביא המכיר בבעיה זו מביאים אותו להדגיש את חשיבות הביטחון בקב"ה כמנהל את עולמו של האדם והם מתאימים לפרשת התוכחה המתמודדת עם אותה תופעה.

לסיכום, עניין הפטרת ד' עזי ומעוזי היא הבעת מידת הביטחון, וזאת בשני אספקטים:
א. הביטחון בהשגחה כעומדת מול המקרה והסיבתיות האנושית.
ב. חשיבות הביטחון כאמון בקב"ה בעת משבר.
ובשני המסרים הללו היא מהווה הפטרה מתאימה ביותר לפרשת התוכחה.

הדימויים של ירמיה אל מול תהילים פרק א':

לסיום ברצוני לחזור ארבעה פסוקים בפרק יז מתארים את הבוטח בה' אל מול הבוטח באדם. פסוקים אלה מוכרים לנו ממקום אחר - מתהילים מזמור א'. וכדי להבינם נשווה את פסוקים אלה למזמור התהילים.

וכך אומר ירמיהו:

כֹּה אָמַר ה'

אָרוּר הַגִּבֹּר אֲשֶׁר יִבְטַח בְּאָדָם

וְשֵׁם בְּשֵׁר זָרְעוּ וּמִן ה' יָסוּר לְבוֹ

וְהָיָה כְּעֶרְוֶר בְּעֶרְבָה וְלֹא יֵרָאֶה כִּי יְבוֹא טוֹב

וְשָׁכֵן חֲרָרִים בְּמִדְבַּר אֶרֶץ מְלָחָה וְלֹא תִשָּׁב

כְּרוּד הַגִּבֹּר אֲשֶׁר יִבְטַח בִּיהוָה וְהָיָה ה' מִבְּטָחוֹ

וְהָיָה כְּעֵץ שֶׁתּוֹלַע עַל מַיִם וְעַל יוֹבֵל יִשְׁלַח שָׁרְשָׁיו

וְלֹא יֵרָאֶה כִּי יָבֹא חֶסֶם וְהָיָה עֲלֵהוּ רֵעֵן

וּבִשְׁנַת בְּצָרֶת לֹא יִדָּאָג וְלֹא יִמַּיֵשׁ מַעֲשׂוֹת פְּרִי

אם נשווה את הבוטח לזה שאינו בוטח, נמצא את ההשוואה הבאה:

5. תהילים א':

ערער בערבה

עץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו

ולא יראה כי יבוא טוב

ולא יראה כי יבוא חום

ושכן חררים במדבר

והיה עלהו רענן

ארץ מלחה ולא תשב

ובשנת בצורת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי

כבר בהשוואה ראשונה אנו מבחינים כי תאור הבוטח ארוך יותר, מלא יותר, ומכיל פרטים רבים. הוא לא רק "עץ שתול על מים", במקביל ל"ערער בערבה". הוא יותר מזה: "על יובל ישלח שרשיו". הוא לא רק ליד מים. שורשיו בתוך יובל המים. ואילו הערער -

לישועה אלא שזה מותנה בהעדר שיקולים אחרים של ההשגחה. ברגע שקיימים שיקולים אחרים, הם יכולים לגרום לקב"ה שלא להיטיב עם העם. משל למה הדבר דומה, ליחסי הורים-ילדים. בהיעדר שיקולים חינוכיים מונעים, ההורה ירצה להיטיב עם ילדו ולתת לו מתנות וממתקים ובכך ימצא ביטוי לאהבתו. ואולם, שיקולים משיקולים שונים נכנסים לעתים קרובות לתמונה ומביאים את ההורה להחליט שלא לציפר את הילד. אין זה מעיד על חוסר אהבה אלא על מציאות מורכבת יותר מבחינת עולמו של הילד והתנהלותו של ההורה כלפיו. ילד בוגר ונבון, עדיין ייתן אמון בהוריו גם כאשר אין הם מספקים את מאוויו. כך הדבר ביחסו של האדם למקום. בשולי הדברים, גם כדאי להעיר שהנביא ממשיל את הבוטח לעץ מבלבב, ומן הראוי לזכור שהעץ ניטע לטווח הארוך ואיננו נועד לתוצאות מיידיות.

מלחמה באקראיות

מלבד עצם הבעת הביטחון המהווה את עיקר העניין, חשוב להדגיש נקודה נוספת, המקשרת בין ההפטרה לפרשה. המלחמה העיקרית המנוהלת בפסוקים היא בין השגחת הקב"ה לאקראיות. התפיסה שהכל יד המקרה, ההליכה בקרי והפרת הברית הם מוקד העניין, ולא המאבק בעבודה זרה כשלעצמה. ביטוי מפורסם להלך הרוח המבצבץ בפסוקים ולמלחמה כנגדה ניתן ע"י הרמב"ם.

4. הרמב"ם, הלכות תעניות א, ג:

"ודבר זה מדרכי התשובה הוא שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן ככתוב עונותיכם הטו וגו', וזה הוא שיגרום להם להסיר הצרה מעליהם. אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקריה, הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים, ותוסיף הצרה צרות אחרות, הוא שכתוב בתורה והלכתם עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי, כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו אם תאמרו שהוא קרי אוסיף לכם חמת אותו קרי"

לרוב, ירמיהו איננו נלחם בהלך הרוח הזה אלא נלחם בעזיבת הקב"ה לטובת עבודה זרה. העובד עבודה זרה אינו שולל בהכרח את ההשגחה הרוחנית על העולם אלא מיחסו לגורמים כוזבים. אף שאלת הביטחון בקב"ה לעומת ההישענות על בשר ודם איננה עולה, כי השאלה איננה האם לבטוח אלא במי לבטוח. בהפטרה, ישנה התייחסות לעבודה זרה, אך ישנה גם התמודדות עם עזיבת הקב"ה מפאת התחושה

תכונתו מפורטת במזמור: "כי אם בתורת ה' חפצו, ובתורתו יהגה יומם ולילה"

יש לנו, אם כן, ארבע דמויות שונות:

לומד תורה בתהילים - בוטח בה' בירמיהו

רשע בתהילים - בוטח באדם בירמיהו

לאור זאת עלינו להבין את הדימוי של כל אחד מהם: **לומד התורה** הוא זה "אשר פרו יתן בעתו". בעוד שהבוטח בה' - "לא ימיש מעשות פרי". אין הוא נותן את פרו. הוא עושה אותו. לומד התורה אינו שלם כל עוד אינו מלמד גם לאחרים. הוא נותן את פרו.

הבוטח, עושה פרי, ומשתמש בו בעתיד.

הרשע, לעומת זאת, אין רישומו ניכר. הוא "כמוץ אשר תדפנו רוח". לאחר הקציר אוסף האיכר את התבואה, זורה אותה ברוח. הגרעינים נופלים ונאספים, והמוץ עף ברוח. הוא רק מפריע, מלכלך, נכנס לעיניים. אין לו כל תוצאה חיובית. כך הרשע.

הבוטח באדם, לעומתו, אינו מנסה להשפיע. כל שהוא רוצה זה לשרוד בתנאים הקשים שהוא חי בהם, שהוא יצר לעצמו. על פרי אין לו פנאי לחשוב. הוא חי את היום, את ההווה, את הרגע.

לסיכום, ראינו שני תיאורים דומים, שתי הצלחות ושני כישלונות. אך למרות הדמיון, לפנינו שתי דמויות שונות: לומד תורה ורשע בתהילים, בוטח בה' ובוטח באדם בירמיהו.

"שכן חררים במדבר". זה שוכן בתוך מים, וזה באדמה חרבה

הלך רוחם של הבוטח וזה שאיננו בוטח מובאת בהקבלה ברורה:

ולא יראה כי יבוא טוב

ולא יראה כי יבוא חום

הבוטח אינו ירא גם כאשר מגיעים ימים קשים, ימי חום המייבשים את הצמח. ואילו זה שאיננו בוטח, גם כאשר בא הטוב לכל, הוא מחוץ לטוב. הבוטח בה' לא ידאג בשנת בצורת, וגורלו של זה שאיננו בוטח אף שלא נאמר, הדבר מובן.

אך הסיום הוא העיקר: הבוטח בה' "לא ימיש מעשות פרי". ואילו הערער - אין הוא עץ פרי. אינו יכול לעשות פרי. כל שהוא עסוק בו הוא לדאוג לקיומו, לשרוד בתנאים הקשים שהוא נתון בהם "ערבה" "מדבר" "ארץ מלחה". שלוש אלה הם תנאי חייו של הערער, שאיננו בוטח בה'. ועל כן ככל שהוא עסוק יותר לשרוד בתנאים הקשים שלו, פחות יש לו אפשרות לחשוב על העתיד, על הפרי, על הזולת.

נקרא עכשיו את המזמור בתהילים א', ונראה כיצד מתוארים בו שני האנשים:

והיה כעץ שתול על פלגי מים

אשר פרו יתן בעתו ועליהו לא יבול

וכל אשר יעשה יצליח

לא כן הרשעים

כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח

אם נשווה בין התיאורים, נבחין מיד כי הערער של ירמיהו, הפך להיות "מוץ אשר תדפנו רוח" בתהילים. גם תכונתו הבולטת של האיש השתנתה: בירמיהו הוא בוטח באדם. בתהילים הוא פשוט "רשע".

ומה מייחד את האיש הטוב בתהילים? האם הוא ניגודו של הרשע, האם הוא צדיק?